

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 2-1:27-285.2
ПНР

МИЛЕ ИМЕРОВСКИ
dijam-m-pres
Ветерник

ФУНДАМЕНТАЛИЗАМ – ПОЈАМ – НАСТАНАК И ОСНОВИ ТЕОЛОГИЈЕ

Сажетак: У основи, фундаментализам и фундаметалисти постављају догму као недодирљиву и кључну у животу сваког искреног и у потпуности вери окренутог хришћанина. Догма се, по фундаменталистима, не може схватити или објаснити рационалношћу, већ је она плод вере и вера као моћ спознања препознаје верску истину и њоме се руководи.

Афективна неподношљивост према модернистичким схватањима била је основа окупљања у покрет из широко постављеног деноминацијског хришћанства Америке.

Кључне речи: фундаментализам, фундаменталисти, догма, вера, теологија.

Фундаментализам¹ представља типичну америчку појаву у облику покрета са јасном тенденцијом супротстављања либерализму и модернизму крајем XIX века, поведен од конзервативно библицистичко оријентисаних свештеника и лаика.² Они су све своје ставове који произилазе из њиховог уверења представили у дванаестотомном комплету под називом „The Fundamentals, A Testimony to the Truth” (објављених књига у периоду од 1910. до 1912. године).³ Као кључна идеја, између осталог, сва веровања и полемике у теолошком смислу су прожете миленијаризмом – својеврсно схваћеном апокалиптиком усмереном против ставова природних наука. Модерна наука са својим резултатима истражи-

вања, по фундаменталистима, доводила је у питање саму Библију и њен ауторитет као основни и једини извор вере и спознаје који су основа хришћанског идентитета.⁴ По њима, егзегете и сви теолози који су приступили својој научној обради текста Библије, изгубили су сваки кредибилитет и могућност припадништва хришћанству. Библија је, насупрот модернистичким теолозима – библичарима који су библијски текст разложили, егзегетски и херменаутичким приступима сврстали у слојевито настајање и повест библијских предаја, а на основу којих су извличили оригиналност поруке и значај са свим утицајем на текст кроз векове, фундаменталистима била уникатан, савршен спис, заснована на вербалној инспирацији. Човек је у Божјим рукама алатка. Бог је преко своје алатке - човека исписао сам текст какав он треба свету и библијски текст је непогрешно издиктиран садржај од самог Бога. По фундаменталистима, Библија је прогресивно откривање Божјег плана спасења човечанству и у својој намери и настајању је израз Божјег настојања да свет доведе до савршенства и спасења какав је заправо и био његов наум приликом стварања света. Многе чињенице које је приликом вербалног постављања кроз списе Светог писма или Библије кроз изабране људе сам Бог извео до савршенства и Библија је зато непогрешива, без формалних и садржинских грешака и у целини, по фундаменталистима, представља Божју реч, а не како то либерални теолог Рудолф Бултман каже: „у Библији је и Божја реч”. Зато, фундаметалисти постављају догму као недодирљиву и кључну у животу сваког искреног и у потпуности вери окренутог хришћанина. Догма је виши ново спознаје и рационално може бити прихваћена, али рационалношћу не може, по фундаменталистима, бити схваћена или објашњена, откривена од Бога кроз жртву самог Христа и тумачена по Светом Духу натприродна истина. Догма је плод вере и вера као моћ спознавања препознаје верску истину и њоме се руководи. Основне догме за право хришћанско веровање које фундаметалисти прихватају и супротстављају се могућности да су оне одраз несхватања оних који су их формулисали у нека времена настајања хришћанства су:

1. Непогрешивост у тексту Библије
2. Безгрешно, девичанско зачеће и рођење Христово
3. Христос основа спасења света
4. Његово васкрсење од мртвих
5. Христово чудотворно деловање.⁵

Изолатионизам у који запада деноминацијски успостављено америчко хришћанство нема другог основа до успостављено некритичко прихватање Библије као Реч самог Бога. У тензичном судару два схватања, базираним на непомирљивим методологијама, приступима и са супротстављеним резултатима, многи припадници хришћани широм Америке су се нашли погођени у својим егзистенцијалним схватањима доживљавајући непријатељски припаднике библијског критицизма. Афективна неподношљивост према модернистичким схватањима била је основа окупљања у покрет из широко постављеног деноминацијског хришћанства Америке. Циљ опозитног наступа конзервативних хришћана који су прихватили традиционално понуђену слику вере и стварање света, произлазио је из дословног тумачења Библије, а у обзир нису хтели да узму плодове и резултате либералних теолога. Модернистички теолози и библичари су све те традиционалисте назвали фундаменталистима.

Две струје фундаментализма

Два правца се могу идентификовати унутар целокупног покрета фундаменталиста:

1. Стара школа калвиниста
2. Диспензационалисти

У прве представнике (потичу из структура Принцетон Семинару), спадају они који су консистентно развили својеврсну одбрану Библије традиционалистички схваћену. Ту се свакако убрајају радови Charles Hodge, A. A. Hodge и V. V. Warfield-a (сви побројани су били професори на наведеном Принктонском семинару – високообразовна – универзитетског нивоа теолошка институција), док је у нешто скромнијем доприносу присутан и W. G. T. Shedd, са Унион семинара из Њујорка, као и H. Strong са Роцестер (Rochester) семинара. Сви су они у веома респектибилном теолошком облику и крајњом прецизношћу придонели одржању уобичајеног веровања да је Библија књига и плод, вербално инспирисана и непогрешиво записна Божја реч. Тако, 1892. године Пресбитеријанска генерална скупштина (The Presbyterian General

Assembly) формално усваја такозвану Принстонску (The Princeton definition) дефиницију о природи библијске инспирације на основу које је извршена суспензија одређених (неколико) професора теологије на училиштима (семинару), попут чувеног америчког теолога Charles A. Briggs-a који је одбио да потпише и да научни пристанак на Принстонску дефиницију.

Са дефинисањем већ наведених пет фундаменталних веровања (догми) 1910. године, настају озбиљни проблеми у америчком хришћанском свету. Пет веровања су била кључна у хришћанском веровању (начела веровања), која је морао прихватити и потписати свако ко је хтео да остане или да се укључи у службу проповедника деноминације.

Што се тиче другог правца, покрет диспензационалиста је настао у Британији, око 1830. године. Џон Дарби (John N. Darby) и његов покрет Плимонтска браћа (Plymouth Brethren) који су ништа друго до његова секта коју је он основао. Он је такође стао у опозицију насупрот либерализму, али на основама свог партикуларног схватања хришћанства. Тако, диспензационалисти, поред строго наглашене непогрешивости и инспирисаности Библије, говоре и о Божјих седам периода на које је сво време подељено научавајући да се садашњи свет налази у шестом периоду. Сваки претходни период је завршавао расулом (и катастрофично), у којима је Бог проводио суд над већином људи спашавајући малобројне изабранике. Из наведеног, по диспензационалистима, деноминације су зашле у својеврсну корупционашку варијанту веровања и предстоји потреба уништења тих хришћанских облика постојања, што ће се десити приликом другог - поновног Христовог доласка и тада ће истински хришћани наћи – остварити своје спасење. У основи њихове теологије је јасно приметна нада као излаз за оне скромне и понизне хришћане који се не поуздају у људски разум, већ у праву и неизмењену веру, дакле људе који више нису имали поуздања у постојеће и будуће организоване цркве или у по истом вредносном систему организован свет.

Основа на којој је диспензационализам доживео своју промоцију и проширење било је својеврсно интерпретирање у озбиљним серијама проповеди и списа, пре свега Библије и унутар изабраних темата пророка на организованим пророчким конфе-

ренцијама које су започеле 1878. године и које се деценијама нижу од тада. Тако, на једној од тог типа конференција одржаној у Нијагари (Њујорку) 1895. године, бивају исказани њихових пет ставова хришћанског веровања слични онима које сам већ навео за фундаменталисте. Диспензационалисти су на поменутом листу додали догму о Другом Христовом доласку (премиленијумски повратак), уместо Христовог чудотворства.

Да би ухватио право корена, диспензационалисти су штампали посебно издање Библије (Scofield Reference Bible) у чијим пажљиво осмишљеним цитатима је уклопљен потпун диспензационалистички план (са свим шематизмом) и белешкама које треба да помогну да ово схватање буде темељно прихваћено од свих проповедника и пастора хришћанских деноминација.

Није чудно да описане две струје (правца – теолошке школе), налазимо у периоду од 1909. до 1915. (The Old School Calvinists, као и Dispensationalists) као навезане партнере који се баве енормном издавачком делатношћу, настављајући да штампају и публикују серију од дванаест малих памфлета названих „Фундаменталист” (The Fundamentals) са заједничком основном наменом да свеопште хришћанство позивају на насущну потребу да се врати на старе догмате. Додатак реченом ће представљати ново узбуђење које ће бити изазвано после 1918. године са деноминацијском контраверзом која ће у жижу полемике истурити Дарвинову теорију еволуције. Поводом ове теорије из фундаменталистичких структура устаће исти или тек подигнути стручњаци у сличном маниру супротстављајући се жестоко Дарвиновој теорији на основу већ устаљених схватања Библије која ни налик Дарвину не описује сам чин стварања и креирања живота на земљи. Као утицајни у својим окружењима, ондашњи фундаменталисти су утицали на државне одлуке многих региона САД-а. Тако, неколико држава унутар САД-а ће забранити подучавање Дарвинове теорије у школама. Проблем није био безазлен. Нашао се у оваквом окружењу и неко ко није хтео да послуша законом постављене теолошке погледе. Кршење забране у једној школи у Тенесију окончава се судом и чувеним „Scopes – процесом” 1925. године. Скандализовање теме довело је до стварања поприлично оштро супротстављених табора. Фундаменталисти су ипак истерали своје.

Иако повремено макнут са видљиве сцене, начин размишљања и веровање фундаментализма је интимно садржан у веровањима многих верника како конфесионалних, тако и деноминацијских и секташко проширених верских заједница широм данашњег света. У данашње време, фундаментализам се залаже и за Божјег изабраника међу државама које за циљ имају проширивање својеврсно схваћене демократије. Злоупотреба у политичке сврхе у кампањама америчких председника је више него евидентна. Јер, тамо где му је била колевка, тамо је данас фундаментализам одрастао цин који представља честу основу сулуде и авантуризмом захваћене администрације САД-а, који у спреси са креираним и циљно приказаним медијским приказима у своје себичне сврхе, манипулише америчко бирачко тело које је прожето у огромном проценту фундаментализмом и које је уверено да је њима поверен задатак од Бога да дисциплинују непослушне делове света доносећи им, по њиховом схватању, плодове америчке демократије.

Тако, уз фундаменталистичко – некритичко мишљење без провере, мноштво у америчком народу је често лака мета за креирање сатанизације народа широм света, који као свесрдан одговор на њихово право постојања добијају акције попут „Милосрдног анђела” који је на нашем тлу 78 дана бљувао ватру и бацао бомбе, уништавајући нам земљу, инфраструктуру, статус у окружењу, Европи и свету, при том убијајући нас с јасном поруком, самог фундаменталистички расположеног и моралу ни мало склоног Била Клинтонa (члана баптистичке цркве): „Србе ћу због непокорности вратити у камено доба”.

Да закључим. Фундаментализам, иако наоко безазлен, некритички оријентисан према Библији, не значи да је такав у рукама зналаца који манипулацијом знају да уз добијене гласове усмере будућност народа, нације, генерације од неког понуђеног неба па до нивоа авганистанског, балканског, али и ирачког пакла где је на сцени такође неки од могућих облика некритичког приступа свету и животу – исламски фундаментализам.

Summary: Fundamentalism and fundamentalists base the dogma as an inapproachable and essential in the live of every honest and fully faith oriented Christian. Dogma, according to the fundamentalists, cannot be understood or explained by rationalism, but is a fruit of faith and faith as a power of cognitive recognizes the faith truth and is ruled by it.

Affective intolerant toward modern understanding was the basis for summoning of the movement of broad denominational Christianity of America.

Key words: fundamentalism, fundamentalists, dogma, faith, theology.

Литература:

- G. W. Dollar, *A History of Fundamentalism in America*, Greenville, SC, 1973;
- G. M. Mardsen, *Fundamentalism and American Culture: The Shaping of Twentieth – Century Evangelicalism, 1870-1925*, New York, 1980;
- C. A. Russell, *Voices of American Fundamentalism: Seven Biographical Studies*, Philadelphia, 1976.
- S. G. Cole, *A History of Fundamentalist Controversy*, New Neven, 1954;
- C. N. Kraus, *Dispensationalism in America*, Richmond, 1958.
- L. W. Levine, *Defender of the Faith: William Jennings Bryan*, New York, 1965.
- James Barr, *Fundamentalism*, SCM, London 1981.
- The Westminster Dictionary of Church History*, (ed. Jarald C. Brauer), Philadelphia, 1971.
- New Dictionary of Theology*, (editors: Sinclair B. Ferguson, David F. Wright), Inter-Versity Press, Leicester, 1988.
- The new international Dictionary of the Christian Church*, (ed. J. D. Douglas), Exeter, The Paternson Press, 1982.
- LThk, Lexikon für Theologie und Kirche*, (herausgegeben von Josef Höfnerrom und Karl Rahner, Innsbruck), 4 – band, Herder, 1986.

Endnotes:

¹ Име потиче по истраживању многих историчара негде када се назив и појавио, а то је било 1911. године. Овде се о фундаментализму говори као о начину приступа одређеним веровањима унутар црквених заједница. Ипак, фундаментализам је у неком неформулисаном облику постојао и раније од наведене године и може га се пратити до 1870. године када је библијски критцизам постао широко познат у Сједињеним Америчким Државама. Може се слободно рећи да је фундаментализам у основи покрет реакције на теолошку сумњичавост усмерену на деветнаестовековно дефинисање Библије као плода божанске инспирације.

² Треба имати у виду да је фундаменталист наденуто име оним појединцима, групама и правцима унутар многих деноминација (верских заједница) од 1900. године наовамо. Ови појединци, групе, правци унутар одређених деноминација никада нису нашли за сходно да се окупе око својеврсно, себи адекватно постављеног верског канона и да створе посебну деноминацију. Сам назив фундаменталист (фундаментализам), био је са нелагодношћу изговаран и неприхватан као позитивна одлика оних који су му припадали. Тако данас историчари цркве, теолози имају непремостиве проблеме у дефинисању, сагледавању и приказивању развоја овог покрета који је као својеврсни стил живота, лични начин веровања и начин размишљања разасут по многим верским покретима, али и конфесионалним црквама.

³ У жељи да одбране основне (фундаменталне) хришћанске истине, овај сет брошура је одштампан у три милиона примерака и послат је као поклон сваком студенту теологије оног времена, као и сваком појединцу укљученом у рад цркве педантно покушавајући да дођу до адреса свих њих. Овај пројекат осмислио је Луман Stewart, богаташ-нафташ из Јужне Калифорније, који је у свом уверењу хтео да учини нешто што ће реafirмисати хришћанство које је под утицајем либерализма њему изгледало пољуљано и оскрнављено. Његова намера је постала одлука после порповеди коју је слушао од А. С. Dixon-а 1909. године. Стјуарт је исказао своје уверење Диксону, да му је његова проповед била кап у препуној чаши и да ће осмишљену серију одбране фундаменталних хришћанских истина сигурно од плана превести у дело. Будући да је Стјуарт са својим братом Милетоном прикупио неопходна финансијска средства, Диксон је саставио издавачки одбор у коме је кључну улогу добио евангелист Р. А. Торгу који је био уредник подухвата. За цео пројекат требало је 64 појединца. Са изабраним теолозима у серији под називом „The Fundamentals”, посебно у јасном и позитивном светлу било је приказано Америчко премиленијаристичко друштво (American Premillennial Movement), као и Keswick Convention. Нису изостали са листе конзервативни представници теолошких универзитета попут Е. У. Mullins (Southern Baptist Seminary) и В. В. Warfield са теолошког универзитета у Принстону (Princeton Seminary).

⁴ Изабрана литература: G. W. Dollar, *A History of Fundamentalism in America*, Greenville, SC, 1973; G. M. Mardsen, *Fundamentalism and American Culture: The Sha-*

ping of Twentieth – Century Evangelicalism, 1870-1925, New York, 1980; C. A. Russell, *Voices of American Fundamentalism: Seven Biographical Studies*, Philadelphia, 1976. Међу базична старија дела види: С. Г. Цоле, *A History of Fundamentalist Controversy*, New Невен, 1954; Ц. Н. Краус, *Dispensationalism in America*, Ричмонд, 1958; Л. В. Левине, *Дефендер оф тхе Фаутх: Виллиам Јеннингс Бруан*, New York, 1965. Посебно корисно и инспиративно за тему види: James Barr, *Fundamentalism*, СЦМ, Лондон 1981². За консултовање теме и прегледано представљање проблема фундаментализма види: *The Westminster Dictionary of Church History*, (ed. Jarald C. Brauer), Philadelphia, 1971, стр. 348-349; *New Dictionary of Theology*, (едиторс: Sinclair B. Ferguson, David F. Wright), Inter-Versity Press, Leicester, 1988, стр. 266-268; *The new international Dictionary of the Christian Church*, (ed. J. D. Douglas), Exeter, The Paternson Press, 1982, стр. 397; *LThk, Lexikon für Theologie und Kirche*, (herausgegeben von Josef Höfner-rom und Karl Rahner, Innsbruck), 4 – band, Herder, 1986, стр. 451-452.

⁵ Формулисањем својих ставова које је свело на пет догми, америчко хришћанство себе одсеца од сваког официјалног традиционалног хришћанског ауторитета, одбацујући политички и било који кључни утицај снаге државе која креира развој теолошке традиције, успостављајући ново схватање цркве која је израз видљиве утеловљености Божје воље.